

Kajetan Kovič

GOSPA URSULA

(Odlomek iz romana PROFESOR DOMIŠLJIJE, ki se dogaja v času pred ljubljanskim potresom, v prvih mesecih 1895.)

(1) Mogoče so kaj o tem, kar se je pozneje zgodilo, vnaprej vedele samo mačke. Vendar beseda vedele na tem mestu ni najustreznejša, kot ni dovolj natančna tudi njena nedoločnejša dvojnica *slutite*, ampak bi mačjo anticipacijo še najbolje opisali, če bi rekli, da so nestabilno prihodnost zaznavale s čuti. Že nekaj mesecev, zagotovo pa nekaj tednov pred dogodkom so se obnašale nenavadno, nenadoma so se zbujale iz spanja, se postavljale v prežo ali napeto prisluškovale in ob neobičajnih urah s potuljenimi uhlji silile iz zaprtih prostorov na prosto.

(2) Tisti čas je v Študentovski ulici tik pod strmo grajsko rebrijo stanoval Jernej Petrič, ki je na Mahrovi trgovski šoli poučeval lepomiselnost in nemško stenografijo. Bil je nadarjen človek, veljal pa je za nekoliko čudaškega, ker se je v pogovoru rad razglašal za polihistorja ter glede na trenutne sogovornike spreminjal tudi ime. Italijanom se je predstavljal kot potomec izumrle veje piranskih patricijev Bartolomeo Petronio, Nemcem kot Peter Steinfeld, vnuk rudarskega inženirja iz Eisenerza, Hrvatom kot Borko Perić, čigar rod naj bi izhajal od senjskih pomorščakov še iz časa Matije Korvina, in Francozom kot Jacques Berger, bastardeni pravnuk prvega pribočnika maršala Marmonta. Zakaj je čutil potrebo po tem shizofrenem maskiranju, ali zaradi lastne zabave, ali zaradi prikritega norčevanja iz nastopaških sogovornikov, ali iz kakšnega drugega razloga, ni izrecno nikoli nikomur pojasnil.

Ni nemogoče, da je bilo v njegovem komuniciranju s svetom nekaj obrambne distance zaradi grbe, resda komaj nakazane in za nepoučene zaradi ročnosti njegovega nekdanjega sošolca Valentina Boca, modnega krojača na Starem trgu, docela neopazne. S svojimi različnimi identitetami se je gotovo prej prikrival kot šopiril, saj je bil po naravi bister in je imel tolikšno znanje, da se mu ni bilo treba kititi s pavjim perjem. Pisal je pesmi, vendar ni nikoli ničesar objavil, občasno pa je obiskoval literarne čajanke v salonu svoje daljne sorodnice, gospe Venturini, kjer so se ob četrtkih zbirali umetniki in umetniški aspiranti ter nekaj šarlatanskih prisklednikov. Nekoč bi v tej družbi skorajda prebral sonet, a ga je zadržal strah pred kritiko in je misel na javne nastope odtlej zavestno opustil.

K Venturinijevim ni zahajal zaradi umetniške družčine kot tudi ne zaradi čaja in princes krofov, ampak zaradi sestrične v tretjem kolenu, gospodične Urške oziroma gospe Ursule, kakor so jo morali klicati, ko se je poročila. Seveda se glede nje ne pred poroko ne po njej ni vdajal nikakršnim upom, ampak je ostajal v ozadju kot pesnik njej posvečenih in zaradi svoje sramežljivosti njej prav tako neznanih

sonetov. Vendar je pesništvo spadalo med njegova občasna opravila, glavni konjiček mu je bila geologija ali zemljoznanstvo, med njenimi vejami pa še posebej seizmologija ali, po njegovo, potresoslovje, ki se mu je posvetil z vsem žarom in se z leti v deželnem merilu uvrstil med redke poznavalce tega področja.

(3) Jernej Petrič je bil podnajemnik pri gospe Amaliji Kirn. Odkar se je priselila v enoinpolsobno stanovanje v Študentovski ulici, so jo sosedje poznali kot dijaško gospodinjno, ki je imela na hrani in stanovanju po tri do štiri dijake, enega, ki je moral plačati več, v kabinetu, dva ali tri pa skupaj v sobi, medtem ko je sama imela ležišče v kuhinji, kjer je bila tudi zasilna obednica. Skrb za kuho in pospravljanje sta jo sčasoma začela utrujati, zato je pred dvema letoma z veseljem sprejela ponudbo profesorja Petriča, ki je najel kabinet za spalnico, sobo pa za študijske in raziskovalne namene, in mu je bilo treba pripraviti samo zajtrk in kosilo, medtem ko je imel navado večerjati zunaj.

Gospa Amalija se ni od nekdaj preživljala z oddajanjem študentovskih sob, ampak je pred tem živela v pritlični hiši nedaleč od stare šišenske cerkve. Njen mož Ferdinand je bil modni čevljar. V pricestnem delu hiše je imel prostorno delavnico, v kateri so poleg njega delali trije pomočniki in en vajenec, na dvorišču pa priročno skladišče za usnje. Obrt je bila sprva dobičkonosna, vendar se je zapletel v mreže sumljivih posojilodajalcev in moral nekega dne ugotoviti, da so ga agresivni konfekcijski konkurenti ujeli v zanko in mu kot edini izhod iz nje ponudili, da *botego zapre* in postane njihov najemni delavec.

S takšno rešitvijo se ni hotel sprijazniti in se je nekaj časa zagrizeno, a brezuspešno upiral, nato pa nekega ponedeljka pobral iz hranilnice zadnje goldinarje, po večerji rekel ženi, da gre v skladišče pregledat kože, in od tedaj ga nihče ni več videl.

Pomočniki in vajenec so zjutraj zastonj trkali na vrata zaprte delavnice in se z zaskrbljeno ženo spraševali, kje da je mojster. Amalija je možu izginotje prijavila na policiji, ki si je dala nekaj dela, a ker ni bilo trupa in ker nihče tudi živega človeka ni videl ne blizu ne daleč, je poizvedovanje zamrznila. Unesli so se tudi vsevedneži, ki so trdili, da se je izselil v Brazilijo ali odšel med italijanske razbojnike. Amalija je prodala, kar se je dalo in smelo ter se nekoliko potlačena, vendar pa vdana v božjo voljo preselila v Študentovsko ulico.

Na srečo ni imela več na skrbi otrok. Sin Davorin je nedavno, potem ko je po nedokončani gimnaziji nekaj časa delal kot bančni uradnik, odšel v Zagreb, kjer je postal operetni zborist ter upal, da bo morebiti kdaj napredoval do solista, kar je bil njegov častihlepn življenjski cilj.

Hči je pri sedemnajstih pobegnila s češkim zvodnikom, vendar so sramoto pred svetom prikrivali in trdili, da živi pri teti v Gradcu, kjer obiskuje gospodinjno šolo. V Pragi naj bi petičnim gospodom nudila telesne usluge, a ker je bila bolj gospodarne kot boheemske narave, je kupnino nalagala in se nedavno vrnila v rodno mesto kot poslovna oseba, ki je pod imenom Božena Pod Trančo odprla prodajalno modnih kravat, se z materjo pobotala, del kapitala pa po nepreverjenih govoricah naložila v hišo veselja v eni od stranskih ulic pod grajskim pobočjem.

(4) Gospa Ursula je bila tudi po poroki, ko se je preselila na Stari trg, če ne vsak dan, pa zagotovo ob literarnih četrtkih nepogrešljiv okras materinega salona na takratni Tržaški cesti, v hiši, ki je stala nedaleč od kranjskega deželnega muzeja. Ni imela posebnih darov ali nagnjenj, če odštejemo, da se je nekaj let učila in za družabno rabo dokaj dobro naučila igrati klavir. Njeni starejši sestri sta bili učiteljici, nje pa ne ta ne drugi ženskam takrat dostopni poklici niso zanimali. Končala je dekliško meščansko šolo, nato pa ostala doma, občasno obiskovala sorodnike v

mestu in na podeželju ter čakala na primernega ženina, pri čemer je beseda *primeren* bila sinonim za *bogatega* ali vsaj *premožnega*.

To še zdaleč ni pomenilo, da je bila puhloglava lutka, ki bi mislila samo na zabave in plehke užitke. Nasprotno, ozračje materinega salona jo je navdalo z zanimanjem za vse vrste umetnosti, bilo pa je hvalevredno, da se ni silila z nenadarnimi ljubiteljskimi poskusi, ampak je nastopala izključno v vlogi občinstva. Z materjo in njeno družbo, kasneje in redkeje pa tudi z možem, je obiskovala koncerte, gledališke predstave in umetniške ateljeje, brala je knjige in revije, slovenske in nemške ter poznala ne le pisatelje, slikarje, glasbenike in igralce, ki so jih šteli med tedanjo umetniško smetano, ampak tudi tiste s povprečnim ali nizkim ratingom, čeprav te besede iz šahovskega besednjaka takrat še niso uporabljali.

Marsikateri ji je bil všeč po videzu, mnogi pa tudi po srcu in duhu, in če je temu ali onemu zavrtela glavo, je bilo med obiskovalci materinega salona tudi nekaj takih, ki so jo zavrteli njej, vendar je znala ohraniti distanco in se ni spustila dlje od priljudne koketnosti ali bežnega flirta z nekaj nenevarnimi poljubi. Odraščala je v dobro situirani meščanski hiši, oče je bil visok upravni uradnik, šef magistratnih pisarn, mati pa je svoje premoženje, sestoječe iz rente in vrednostnih papirjev, podedovala po starših. Takšno finančno zaledje je družini dovoljevalo, da je živela brez pritrgovanja in ji omogočalo tudi določeno mero potratnosti.

Ursula se je prednosti takega življenja zavedala in jih cenila, še zlasti, če jih je primerjala z neurejenimi razmerami, v katerih so živeli ali životali nadarjeni in zgolj duhovno bogati umetniki. Ni bila pripravljena zamenjati salona z bohemsko mansardo, ki bi jo delila z morebitnim še neodkritim genijem, ne zgolj zaradi začasne neudobnosti, ampak zaradi popolne brezperspektivnosti, saj jo je zgodovina učila, da se domače okolje svojim genijem klanja šele po smrti, če pa je že kateri izjemoma dobro plačan, zna denar tudi izjemoma hitro in brez premisleka zapraviti. Dokaz za to sta bila dva uspešna pisatelja, ki sta zahajala v materin salon.

Po takih presojah se je Ursula v materialnem pogledu odločila za varnost, glede duhovnega pa verjela, da bo v njem ohranjala in uveljavljala svobodno voljo. Teoretično je bila enačba pravilno nastavljena, a je vsebovala neznanke, ki jih je pripravnica za nevesto lahko le ocenila. Značaja bodočega partnerja, pri katerem je stavila predvsem na gmotno zaledje, vnaprej ni mogla poznati, premalo je še vedela o svoji skriti naravi in premalo je računala s tem, da je človeška duša nasploh občutljivo potresno področje.

(5) Ursulin mož, Feliks Berginc, je bil, na kratko rečeno, poslovnež širokega spektra. Njegov ded Fortunat je na začetku stoletja v Kranju z nekaj industrijskimi obrati postavil temelje družinski posesti, ki jo je oče Florijan povečal in s tem, da je sedež družbe preselil v Ljubljano, od koder je laže obvladoval znane in osvajal nove, še nezasedene trge, tudi utrdil. Njegovi osnovni področji sta bili industrija in trgovina, zato je sina Feliksa po končani realki poslal na Dunaj, kjer je absolviral nekaj letnikov Tehniške visoke šole in Eksportne akademije ter si tudi brez zaključnih spričeval pridobil dovolj znanja, da je lahko začel delati v očetovi firmi, kjer je čez nekaj let postal formalni družabnik in je bil v času te pripovedi podravnatelj in vodja prodajnega sektorja.

Njegov mlajši brat Fidelis se ni ukvarjal s posli in so ga v javnosti raje zamolčevali kot omenjali, ker se je izpridil in postal črna ovca družine. Zadosti hudo je bilo, da je šel študirat filozofijo, a se je potem zapletel še v neprimerno politiko in postal socialist. Na srečo se je bolj malo kazal doma, ker je svoje radikalne ideje oznanjal pretežno po nemških deželah, kjer so ga menda že dvakrat zaprli.

Poslovanje tvrdke »Berginc & sin«, ki se je v veletrgovino in veleindustrijo

spočetka razvijala v okvirih mesta in dežele, se je sčasoma razširilo po vsej monarhiji. To je razdrobljeno patriarhalno gospodarstvo korenito in za marsikoga tudi neprijetno spremenilo. Zaradi industrijske konkurence je v težave zašla zlasti obrt, ki sta jo »Berginc & sin« stapljala s svojimi veleobrati. Ne da bi se spuščali v podrobnosti, kaže omeniti, da sta bila nasledek teh gospodarskih sprememb med drugim bankrot in izginotje čevljarja Ferdinanda Kirna, ker je del tvrdkinih interesov zadeval tudi obutveno stroko.

Feliks Berginc se je s svojo trinajst let mlajšo ženo seznanil na novoletnem plesu v Čitalnici in se z njo po krajši zaroki pred dvema letoma poročil. Bil je visoke rasti, na pogled čeden in urejen, v vsakdanjem življenju pa pust, redkobeseden in brez veliko domišljije razen pri trgovanju, za kar je bil izjemno nadarjen in je že njegov najblažji interes za obetaven posel pri konkurentih zbujal preplah. S posli se je strastno ukvarjal od zore do mraka in še dlje ter si z zakonsko zvezo naložil huda dodatna bremena, ker je žena del njegovega časa upravičeno terjala zase.

Ursula mu je bila všeč in v obsegu svojih čustev je bil vanjo zaljubljen, a ker ni bil tip latinskega ljubimca, mu je za romantične potrebe zadostoval medeni teden v Benetkah, potem pa je svojo zakonsko dolžnost opravljal dvakrat tedensko v eksaktnem germanskem stilu in po njej pravično zaspal do svita, ko se je spet posvetil dnevnim poslom ali pa odšel na službeno pot.

Obiske koncertov in gledališča, kamor je spremljal ženo v prvih mesecih zakona, je občutil kot odvečno obremenitev, saj je po napornem kupčijem dnevu moral zbrati zadnje atome volje, da ni med predstavo zaspal. S časom se je začel tem dodatnim naporom izogibati in tudi gospe Ursuli je bilo bolj pogodu, če je na prireditve hodila z duhovitejšo materino družbo, kot pa s soprogom, ki se je na njih držal kot neprostovoljen mučenec.

Zakonca sta se naselila v starem mestu, v stanovanju, kjer je nekoč prebivala Fortunatova sestra, Feliksova stara teta Avrelija, in je bilo po njeni smrti prazno. Za mladi par so ga preuredili z občutkom, tako da kljub modernemu udobju ni bila prizadeta starodavna patina, ki je pričala o meščanski tradiciji, zadržani in zlahtni, neokuženi od bleščavega okusa sodobnih povzpeticov.

Ob tem temnem blesku se je zdela naravna tudi sprememba gospejinega imena. Če je bila ljubkovalnica *Urška* ustrezna za punčko in zgodnjo najstnico v materinem salonu in bi se uradna *Uršula* podala zanemarjeni teti na blatnodolskem podeželju, je bila severnjaška *Ursula* kot nalašč primerna za gotsko resnost deseterih sob, deloma uporabljenih deloma pripravljenih za občasne ali prihodnje priložnosti.

Za mlado gospo pa se s poroko ni spremenilo samo bivališče. Družabno življenje, ki ga je poznala iz materinega salona, je bilo kot sebi zadosten vodomet, prseče od nekoristne lepote in duhovitosti, medtem ko se je tukaj vse dogajalo z namenom in v strogi službi poslovne strategije. Hišna in kuharica sta bili strokovno neoporečni marioneti, večerjam, ki jih je Feliks Berginc za svoje poslovne partnerje občasno prirejal tudi doma, pa bi se komaj moglo reči družabni dogodki, ampak prej podaljšani sestanki upravnega odbora hranilnice ali delniške družbe.

Vse to Ursule ni osrečevalo, a si je govorila, da je za udobje in varnost treba plačati nekaj davka puščobi in da je s tem računala, a že ta ugotovitev je pričala, da si je začela resnično olepševati, saj je bilo še prezgodaj za morebitno priznanje, da se je v prvotnem računu uštela. Mogoče bi bilo drugače, če bi imela otroke, a otroška soba je ostajala za zdaj prazna. Od poroke sta minevali dve leti in pričakovati je bilo, da se bodo poklicni obrekovalci kmalu začeli spraševati, zakaj zakonca Berginc še nimata naraščaja. A ker njun zakon na zunaj ni kazal razpoka, tudi ni zbujal pregodnje pozornosti.

Ursula je posedala ali tavalala po skrivnostni hiši in samotno raziskovanje temačnih soban s starodavnim pohištvo, z izbranim posodjem, s portreti in krajini na stenah jo je sprva vznemirjalo kot odkrivanje neznane celine. Njena domišljija je skušala prodreti za videz stvari, a ne mož ne kdo drug ji ni pomagal odpirati vrat v zakulisje časa, in nad domišljijo je vse bolj prevladovala prozaična uporabnost prostorov, ki je njenim samotnim tavanjem jemala okus po pustolovščini. Tako se je nekega adventnega dne zagledala v velikem stenskem ogledalu, začudena nad tesnobnim pogledom dvojnice, ki je sebe in njo spraševala *kaj zdaj?*

(6) Na takšna in podobna vprašanja je znala izvedensko odgovarjati Julijana Hribar, Ursulina prijateljica iz šolskih let. Bila je hči podeželskih učiteljev in je med šolanjem stanovala pri očetovih samskih sestrah, ki sta se preživljali s pičlo rento in sta bolj od materialne cenili duhovno sfero življenja. V gospodinjstvih opravih sta videli nepotrebno in ne zmeraj nujno dnevno zlo, zato pa jima je vsebino nočnih ur bogato napolnjevalo občevanje z duhovi.

Julijana je poleg šole hodila k solopetju in h klavirju ter se zanimala za seje, h katerim sta teti vabili čudaške gospe in gospode. Za vrati salona je slišala momljajoče glasove in ropotajoče zvoke ter si včasih skoz ključavnico ogledala nekaj nejasnih, od šibke sveče obsijanih hrbtov. Po končani šoli je ostala v Ljubljani in teti sta jo postopoma uvedli v mistično obredje. Čeprav v duhove ni verjela tako sveto kot onidve, jo je dražljivo ozračje seans pritegnilo in s pomočjo bujne fantazije, ki jo je znala ponuditi v verjetnih dozah, je kmalu postala glavna svečenica spiritističnih maševanj.

Medtem ko je čakala na ženina, se je izobrazila in izvežbala na vseh področjih nadstvarne in nadčutne komunikacije ter si pridobila popoln pregled nad tedanjo ljubljansko podtalno magijsko sceno. Po poroki z nekdanjim učiteljem klavirja so ji ljubezenski opravi strast do okultizma za nekaj časa utišali, vendar je veljala na tem področju slejkoprej za izvedenko. Zato je lahko Ursuli, ko se je v pustem ponovoletnem tednu s svojim *kaj zdaj* oglasila pri njej, odgovorila brez obotavljanja.

V mestu so takrat, če ne štejemo amaterskih kofetaric, napovedovale prihodnost tri vedeževalke. Njihovo cenjeno in iskano obrt je oblast uradno tolerirala pod pogojem, da jo opravljajo volontersko, poluradno pa je ob drugačni vednosti pripirala oči. Poštene stranke so plačilo honorarja tajile, redarstveni organi pa so novodobnim Pitijam zaradi reda kdajpakdaj podtaknili kakšno kukavico in jih nato na podlagi njenega pričevanja, da računajo po tarifi, oglobili.

Med jasnovidkami je največji ugled uživala *ta rdeča* iz Gosposke ulice, tako imenovana zaradi ognjene barve las, ki so že sami govorili v prid njeni ne toliko pridobljeni kot narojeni strokovnosti. Nosila je okroglo, črno obrobljene naočnike in v zatemnjeni sobi, ki jo je osvetljevala le kot vzdih bela sveča, je na zametastem kanapeju ležal velik črn maček ter, kadar ni ravno spal, pobliskaval z očmi, ki so se prelivale v rumeni, zeleni in rdeči barvi.

K tej vedeževalki so se zatekale po nasvete predvsem starejše dame, ki so cenile diskretnost in izkušeno modrost, medtem ko je mlajša klientela hodila na Šentpetrsko cesto k madame Miriam, nekoliko manj zanesljivi osebi srednjih let alzaškega porekla, ki je slovela po tem, da je napovedovala samo ugodne dogodke in so klientke od nje odhajale vesele in zadovoljne.

Tega ne bi mogli reči za Ursulo, ki se je po starih, vegastih stopnicah iz madaminega mansardnega stanovanja spuščala vznemirjena in zamišljena, morebiti zato, ker je bila manj preprosta od običajnih strank, željnih zgolj prijetnih senzacij. Julijaninu nasvetu, naj obišče vedeževalko, se je sprva smejala, potem pa ga le ubogala, čeprav je trdila, da na te neumnosti nič ne da.

Ko jo je Julijana napovedala, se je gospa Miriam diskretno pozanimala za klientkine podatke in morebitne motnje, zadevajoče njeno *joie de vivre*. V salonu, ki je bil v primerjavi z gotško resnostjo rdečelaskine spovednice demimondske mehak, je medlela modrikasta polsvetloba, ki je zbujala domišljijo in sanjarije. Čeprav je bila vajena sveta, se je Ursula v dražljivem ozračju preročišča počutila negotovo. Zamolklo bitje ur iz sosednih sob, rokokojski lutki, ki sta ob uvodni kavi na glasbeni skrinjici zaplesali menuet, zgolj domišljijско šelestenje snežnih krogel, ki jih je madame premeščala po mizi, in nato polaganje kart s šepeti in šibkimi čutnimi vzkliki ter pametne oči ogromnega rusko modrega mačka, ki je ni nehal gledati z otožno vdanostjo, je Ursuli jemalo zbranost, da je komaj dojemala vsebino vedeževalkinih besed.

Ko je stopala po stopnicah in potem skozi novozapadli sneg, ki je še kar naletaval, so se ji v glavi motale napovedi, ki se jim je z razumom posmehovala, a je hkrati niso puščale ravnodušne. To jo je jezilo, ker je dogodku jemalo zgolj videz šale. Če se je pred uro v čarovniško špiljo napotila sama, sta jo zdaj spremljali dve domišljijiski postavi, dva moška, v baročno obloženem vedeževalkinem slogu imenovana krivi in nemi vitez, zrimana v pitijska verza *krivi nememu daje glas, nemi krivemu lep obraz*, ki ju je madame povedala v transu, nato pa zanosno izklicevala besede *čustvo, strast, potovanje*, dokler se ni prikazal križev kralj in za njo presenetljiv niz kar od asa do desetke, ob katerem se ji je obraz pomračil, a se je prisebno obvladala, šibko plosnila in rekla, da se je njena jasnovidnost utrudila, da dlje ne vidi in da naj bo za prvič dovolj.

Ursula je plačala z mislijo, da ne bo nobenega drugič, maček je zazehal, a se je zdelo, kot da bi vzdihnil, in tudi sama je v prsih čutila nekaj nevzdihnenemu in zato zagatnemu vzdihu podobnega. Vedela je, da je storila neumnost, da na vprašanje *kaj zdaj ni dobila odgovora*, da pa si je nakopala nov, nekoristen nemir.

Večerilo se je in ob izteku Šentpeterske ceste so nad vhodom nove restavracije *Pri avstrijskem cesarju* prižigali plinske luči. Kje pri hudiču se je zdaj potikal njen od poslov besno obsedeni mož? Namesto da bi jo peljal v stekleni vrt na večerjo ob svečah, se z Lahi, Pemci, Turki in Ogri nateza za pet krajcarjev, ona pa gre skoz snežni metež od – *mojbog kakšna blamaža* – vedeževalke, ki ji naj namesto njega napolni prazno življenje. Zardela je od sramu, ker se je sama pred sabo tako ponižala, in ko je prišla do frančiškanske cerkve, jo je obšlo, da bi se bilo v teh zadevah, če že na koga, bolje obrniti na Boga kot na lažnivo coprnico. Vendar ni zavila po stopnicah pred Marijin oltar, temveč na most, pod katerim je temno šumela temna, narasla reka.